

कर्मण्यभुञ्ज adj. Lohn empfangend, v. l. für भरण्यभुञ्ज bei Svāmin zu AK. 3, 1, 19. ÇKDā.

कर्मदेव (कर्मन् + देव) m. ein Gott durch Werke (Gegens. ज्ञानदेव ein Gott durch Geburt) Çat. Br. 14, 7, 1, 35. Taitt. Up. 2, 8, 10. Ind. St. 2, 223. fgg.

कर्मदोष (कर्मन् + दोष) m. ein sündhaftes Werk, Sünde: मनोवादेः-जैर्नित्यं कर्मदोषैर्न लिप्यते M. 1, 104. 6, 61. 95. 12, 9.

कर्मधारय m. eine bes. Art von zusammengesetzten Wörtern: ein Tat-purusha (s. d.), in welchem die beiden Glieder in einem Congruenz-verhältniss stehen (z. B. सेताश्च ein weisses Pferd), P. 1, 2, 42. — Das Wort zerlegt sich in कर्मन् + धारय, aber die Deutung der Benennung ist schwierig.

कर्मन् (von 1. कार्) Up. 4, 146. m. n. gaṇa अर्थर्चादि zu P. 2, 4, 31. AK. 3, 6, 35, v. l. Triak. 3, 2, 1. H. 1497, Sch. Med. n. 47. Zu belegen nur das n. 1) Handlung, Werk, That; Verrichtung, Geschäft AK. 3, 3, 1. Triak. H. 1497. an. 2, 260. Med. इन्द्रस्य कर्म मुक्ता यज्ञि R. V. 3, 30, 13. 36. 1. 10, 33, 7. 134, 4. इन्द्रो नृत्तिं पुरो दास्यतीति रथुत्तम्। साकमेकेन कर्मणा 3, 12, 6. विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः 1, 33, 3. 61, 13. AV. 6, 23, 3. 10, 2, 18. अ-ब्रह्मः कर्म पापकं पुण्याः पुण्येन कर्मणा Çat. Br. 13, 3, 3. 10, 5, 8. त्रयः वा इदं नाम द्वयं कर्म 14, 4, 1. 2, 23. — मनसा निश्चयं कृत्वा ततो वाचा-भिधीयते। कर्मणा क्रियते यश्चात् Siv. 2, 28. मनोवचनकर्मभिः M. 2, 236. यश्चतुर्लिङ्गान्यतः स्वयमेवर्तुपर्यये। स्वानि स्वान्यभिपश्यते तथा कर्माणि देहिन्ः ॥ 1, 30. R. 1, 7, 13. चापेन यस्य विनिवर्तितकर्म ज्ञातं तत्कोटिम-त्कुलिशमाभरणं मघोनः Çik. 183. 139. विश्रान्तेन भवता ममाप्येकस्मिन्-नायासे कर्मणि सहायेन श्रितव्यम् 22, 17. 13, 4. स्वकर्मनुष्ठेयताम् 80, 3. ततः प्रविशति ययानिर्दष्टकर्मा वालः 102, 1. कर्मन् im Gegens. zu प्रशा-न्ति MBh. 14, 1334. येषां तु यादृशं कर्म भूतानामिह कीर्तितम् M. 1, 42. तन्नविद्वद्भयोनिस्तु दष्टं दातुमशक्नुवन्। श्रान्त्यर्थं कर्मणा (durch Arbeit) गच्छेत् 9, 229. पत्नीकर्मन् die Verrichtungen, Geschäfte der Hausfrau Çat. Br. 14, 3, 35. कोत् Çik. Çr. 3, 14, 15. ब्रह्म Ç Bhag. 18, 42. वै-श्यः 44 (तान्नं कर्म 43. कर्म शूद्रस्य 44). वाणिज्यकर्मन् Pañkat. 7, 9. चौरः 96, 22. राजकर्मणि die Verrichtungen, Geschäfte beim König: राजकर्मसु नियुक्तानां स्त्रीणाम् M. 7, 125. पशुकर्मन् Çik. Çr. 6, 11, 17. शस्त्रः Suçr. 1, 14, 18. कृषिः Pañkat. 7, 9. 174, 12. गृहः Bhart. 1, 1. वास्तु R. 1, 3, 15. नौ M. 10, 34. शौर्यः 9, 268. प्रीतिः 194. यज्ञदानतपः Bhag. 18, 3. विशेषिताङ्गकर्मा स्त्री H. 306. क्रूरकर्मण्याः (mit dem Charakter des fem.) त्रैवेद्याः R. 2, 73, 6. — 2) heiliges Werk, Opferhandlung, Ritus: देवेभ्यः कर्म कृत्वा Vs. 3, 47. 34, 2, 3. यथाशृणोत्रेः कर्माणि कृण्वतः R. V. 8, 36, 7. 9, 96, 11. पूर्वोच्चन प्रसिन्धस्तस्मिन् तं य इन्द्रे कर्मणा भुवन्त् 7, 32, 13. सं वा कर्मणा समिपा किंनोमि 6, 69, 1. AV. 5, 24, 1. 7, 84, 1. 14, 7, 17. 8, 6. एत-त्पूर्वैः कर्म Çat. Br. 13, 4, 4. 11. 5, 1, 7. 3, 11. Kāt. Çr. 1, 1, 2, 24. 4, 3, 1. 5, 7, 4. यत्कर्म क्रियमाणमभिप्रवृत्ति Ait. Br. 1, 25. ऋत्विजे कर्म कुर्वते M. 3, 28. न ह्यस्मिन्युच्यते कर्म किञ्चिद्वा मौञ्जिवन्धनात् 2, 171. निषेवादीनि कर्माणि 142. वैदिकैः कर्मभिः 26. 6, 75. दैवे कर्मणि 3, 75. 149. पित्र्ये कर्म-णि 2. 189. 3, 149. पितृकर्मसु 252. गृह्ये कर्म 67. (तम्) पूजयामास राजेन्द्रः शास्त्रदृष्टेन कर्मणा MBh. 1, 2219. — R. 1, 63, 34. Viçv. 10, 9. 11, 8. Çik. 31, 3. 32, 41. Ragh. 3, 45, 65. — 3) bei den Logikern bildet das कर्मन् die Handlung oder Bewegung die dritte unter den sieben Kategorien.

II. Theil.

Man nimmt fünf Grundhandlungen oder — Bewegungen an: उत्तेपणा das Hinaufwerfen, अवतेपणा das Hinabwerfen, याकुञ्चन das Zusam-menziehen, प्रसारण das Ausrecken und गमन das Gehen, Buśuāp. 5. — 4) Aeusserung, Wirkung: शब्दः स्पर्शश्च द्वयं च रसो गन्धश्च पञ्चमः। वेददेव प्रसिध्वाति प्रसूतिगुणकर्मतः ॥ M. 12, 98. कर्मभिस्त्वनुमीयते नाना-द्रव्याश्रया गुणाः Suçr. 1, 246, 15. — 5) Sinnesorgan (s. कर्मेन्द्रिय): प्रज्ञा-पतिरहं कर्माणि समूहे तानि सृष्टान्यन्योऽन्येनास्पृष्टं वदिव्याम्पेवाकृमिति वाग्दधे द्रव्याम्यकृमिति चतुः श्रोत्र्याम्यकृमिति श्रोत्रमेवमन्यानि कर्माणि यथाकर्म Çat. Br. 14, 4, 30. 2, 17. — 6) das nächste Ziel des Agens, das Object einer Handlung, die Kategorie des Accusatives P. 1, 4, 49. fgg. 2, 3, 2. Vop. 3, 2. Triak. 3, 2, 1. H. an. Med. AK. 3, 6, 35. Man unterschei-det vier Arten von कर्मन्ः a) निर्वर्त्य was neu hervorgebracht wird (यदं करोति, पुत्रं प्रसूते); b) विकार्य was durch eine Umwandlung hervorge-bracht wird, sei es, dass der Grundstoff dabei ganz verschwindet (काष्ठं भस्म करोति) oder nur eine andere Form annimmt (सुवर्णं कुण्डलं करो-ति); c) प्राप्य was als ein erstrebtes erreicht wird (ग्रामं गच्छति, चन्द्रं पश्यति); d) अनीप्सित das unerwünschte (पापं त्यजति) Durgā. zu Vop. im ÇKDā. यदसंज्ञायते पूर्व जन्मना यत्प्रकाशते। तन्निर्वर्त्य विकार्यं च क-र्म द्वेधा व्यवस्थितम् ॥ प्रकृत्युक्तेरसंभूतं विकार्यं काष्ठभस्मवत्। अन्त्यदुष्णा-त्तरोत्पत्त्या सुवर्णादिविकारवत् ॥ Bhartṛhari im ÇKDā. — 7) Schicksal, = शुभाशुभ H. an. Dagegen heisst es AK. 3, 4, 21, 157: भाग्यं कर्म शुभा-शुभम् Schicksal ist das gute und böse Werk (einer früheren Geburt). Pañkat. 134, 9. 23. 138, 16. 24. प्राप्तेऽप्यर्थोऽकर्मप्राप्त्या विनश्यति 132, 17. Vgl. कर्मपाक und कर्मविपाक. — 8) in der Astrol. das zehnte Haus Ind. St. 2, 281.

कर्मनाशा (कर्मन् + नाश) f. N. pr. eines Flusses auf der Grenze der Gebiete von Kāçl und Vihāra, durch dessen Berührung die verdienst-lichen Werke zu Grunde gehen, Buśuāp. 161. LIA. I, 130.

कर्मनिष्ठा (कर्मन् + निष्ठ) adj. fleissig in Werken: श्रुतिर्विदं श्रुत्यै क-र्मनिष्ठम् (ददाति) R. V. 10, 80, 1. कर्मनिष्ठः pl. in heiligen Werken fleissig M. 3, 134 ist nach der Analogie anderer Zusammensetzungen auf कर्म-निष्ठ zurückzuführen.

कर्मन्द m. N. pr. eines Mannes, Verfassers eines Bhikshusūtra; der nach ihm benannte Bettlerorden heisst कर्मन्दिनम् m. pl. P. 4, 3, 111. Sch. zu 4, 2, 66. Daher कर्मन्दिन् unter den Synonymen von निन्नु Bettler AK. 2, 7, 41. H. 809.

कर्मपथ (कर्मन् + पथ) m. der Weg, die Richtung, welche eine Hand-lung nimmt: कायेन त्रिविधं कर्म वाचा वापि चतुर्विधम्। मनसा त्रिविधं चैव दश कर्मपथास्तप्यन्ते ॥ MBh. 13, 583.

कर्मपद्धति (कर्मन् + पद्धति) f. Titel eines Werkes Ind. St. 4, 60.

कर्मपाक (कर्मन् + पाक) m. das Reifen der Werke, die Vergeltung für Werke in einem frühern Leben Verz. d. B. H. No. 495. Buāc. P. 3. 26, 22. निजकर्मपाक 3, 16, 8. Pañkat. I, 417. — Vgl. कर्मविपाक.

कर्मप्रदीप (कर्मन् + प्रदीप) m. Titel eines Werkes von Kāljājana We-ber, Lit. 82. 243. Verz. d. B. H. No. 326 — 329. कर्मप्रदीपिका f. Titel eines Werkes von Kāmādeva ebend. No. 266.

कर्मप्रवचनीय (von कर्मन् + प्रवचन) zur näheren Bestimmung einer Handlung dienend; m. mit Ergänzung von शब्द Bez. einiger Präposi-

9*